

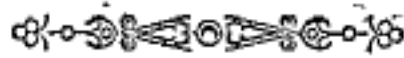
rum. Tertia quæstio est periculosissima, qua parum considerata, et non secundum divinum eloquium pertractata, tota illa opinio mihi videtur exorta, in qua promittitur scelestissime turpissimeque viventibus, etiamsi eo modo vivere perseverent, et tantummodo credant in Christum, ejusque Sacramenta percipiant, eos ad salutem vitamque æternam esse venturos: contra apertissimam Domini sententiam, qui desideranti vitam æternam respondit, *Si vis venire ad vitam, serva mandata*; et commemoravit quæ mandata (*Matth. XIX, 17-19*), ubi ea scilicet peccata vitantur, quibus nescio quomodo salutem æternam promittitur propter fidem sine operibus mortuam. De his tribus quæstionibus satis, quantum existimo, disputavi: demonstravique sic tolerandos in Ecclesia malos, ut non negligatur ecclesiastica disciplina; sic catechizandos eos qui Baptismum petunt, ut non solum audiant atque suscipiant quid credere, verum etiam qualiter vivere debeant; sic promitti fidelibus

vitam æternam, ut non etiam per fidem mortuam, quæ sine operibus salvare non potest, ad eam se quisque pervenire posse arbitretur, sed per illam fidem gratiæ, quæ per dilectionem operatur. Non itaque culpentur dispensatores fideles, non sua negligentia vel pigritia, sed quorundam potius contumacia, qui pecuniam dominicam recusant accipere, et adulterinam suam cogunt servos dominicos erogare, dum nolunt saltem tales esse mali, quales sanctus Cyprianus commemorat (*Serm. de Lapsis*), sæculo verbis solis et non factis renuntiantes; quando nec verbis renuntiare diaboli operibus volunt, cum se in adulterio permanentes voce apertissima profitentur. Si quid ab eis dici solet; quod forte disputando non attigi, tale esse arbitratus sum, cui mea responsio necessaria non fuisset; sive quod ad rem de qua agitur, non pertineret, sive quod tam leve esset, ut a quolibet redargui facillime posset.

‡ In veteribus libris. additur, *Deo gratias.*

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

Enchiridion ad Laurentium inter postremas suas lucubrationes recensuit Augustinus in libro *Retractationum* secundo, postque sex contra Julianum libros, qui ad annum circiter 421 pertinent, collocavit. Hunc certe librum labente anno 420 nondum perfecerat. Nam Hieronymum, qui anno eodem 420, juxta Prosperum, pridie calendas octobris obiit, jam morte functum laudabat cap. 87, in hæc verba: *Sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter scriptum reliquit.*

Laurentius porro, cui scriptus liber, frater Dulcitii appellatur in libro de octo Dulcitii Quæstionibus, quæst. 1, n. 10; quia propinquitate et cognatione, uti arbitramur, naturali, non christiana tantum Dulcitio conjunctus erat. Virum ab eruditione et a piis studiis egregie commendat, sed a laicorum fidelium grege nihilo secernit Augustinus, qui et Operis initio filium ipsum vocat, et in fine eum sibi in Christi membris dilectum dicit. Neque Laurentii dignitas explorata est et probata satis ex vulgato libri titulo. Quippe codices nostri antiquiores habent tantum, *Incipit Enchiridion*: qui vero *Ad Laurentium primicerium* addunt, aliquanto recentiores sunt, atque isti secum invicem hæud omnino consentientes. Carcassonensis præfert, *Ad Laurentium primicerium notariorum urbis Romæ*. Unus e Vaticanis in fronte Operis, *Ad Laurentium primicerium Romanæ Ecclesiæ*; et ad calcem habet, *Ad Laurentium primicerium Ecclesiæ urbis Romanæ*. Cisterciensis et alii quidam Mss. *ad Laurentium primicerium*: Reginus, etc., *ad Laurentium*, nihilque supra; quomodo etiam editiones Amerbachii et Erasmi. At Lovaniensium editio titulo addidit, *primicerium urbis Romæ*. In veteri libro Compendiensi legitur, *Ad Laurentium notarium urbis Romæ*. In altero e Colbertinis, *Ad Laurentium diaconum*.

Tametsi vero liber recte appelletur Enchiridion ipsius concessu Augustini in cap. 122, quia scilicet Enchiridion postulaverat Laurentius, id est, opusculum mole exiguum de ejus manibus non recessurum: ibidem tamen Augustinus, itemque in *Retractationibus*, in libro de octo Dulcitii Quæstionibus, et in Epistola 251, ad Darium constanter vocat librum de Fide, Spe et Charitate; nec aliter Possidius Indic, cap. 6. Ad hæc enim tria commodum visum est S. Doctori revocare Laurentii quæstiones omnes, qui sapientiæ studio incensus, ac nostræ, quam profitebatur, amore religionis, volebat in primis certum propriumque fidei catholice fundamentum, totius christianæ doctrinæ summam, et universim quidquid orthodoxa fide ac religione a primo ad ultimum teneretur, ab Augustino accipere, eoque magistro institui et muniri contra diversas hæreses ea tempestate grassantes.

Prima quidem et quam maxima libri parte Augustinus quæ credenda sint docet, servato Symboli ordine, ac varias hæreses Manichæorum, Apollinaristarum, Priscillianistarum, Arianorum, præcipueque Pelagianorum, tacito earum nomine, passim refellit. Secundam partem, de iis quæ ad Spem pertinent, in dominicæ orationis expositione quam brevissima impendit. Tertiam postremo, nec eam prolixam, adjungit de Charitate.

Opus in scriptis codicibus capitulationes et sectiones non easdem sortitum est. In quibusdam centum triginta quatuor, aut centum viginti sex, vel, ut in editis, centum viginti duas; in aliis septuaginta et unam, in nonnullis quinquaginta quatuor, aut rariores habet. et in quibusdam nullas.

In Enchiridion vide lib. 2, cap. 63, Retractationum, tom. 1, col. 655, a verbis, Scripsi etiam librum, usque ad verba, Tua eruditione delecter. M.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
ENCHIRIDION
AD LAURENTIUM
 SIVE
DE FIDE, SPE ET CHARITATE
LIBER UNUS ^(a).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Sapientiae verae donum exoptat Laurentio. Dicit non potest, dilectissime fili Laurenti, quantum tua eruditione delecter, quamque te cupiam esse sapientem: non ex eorum numero de quibus dicitur, Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus saeculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi (I Cor. 1, 20)! sed ex eorum de quibus scriptum est, Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum (Sap. vi, 26); et quales vult Apostolus fieri, quibus dicit, Volo autem vos sapientes quidem esse in bono, simplices autem in malo (Rom. xvi, 19). [Sicut autem nemo a se ipso esse potest; ita etiam nemo a se ipso sapiens esse potest, sed ab illo illustrante, de quo scriptum est, Omnis sapientia a Deo est¹ (Eccli. 1, 1)].*

CAPUT II. — *Sapientia hominis, pietas. Hominis autem sapientia pietas est. Habes hoc in libro sancti Job: nam ibi legitur, quod ipsa Sapientia dixerit homini, Ecce pietas est sapientia (Job xxviii, 28). Si autem quaeras quam dixerit eo loco pietatem, distinctius in graeco reperies θεοσεβεία, qui est Dei cultus. Dicitur enim graece pietas et aliter, id est εὐσεβεία quo nomine significatur bonus cultus, quamvis et hoc praecipue referatur ad colendum Deum. Sed nihil est commodius illo nomine, quo evidenter Dei cultus ex-*

pressus est, cum quid esset homini sapientia diceretur. Quærisne aliquid dici brevius, qui petis a me ut breviter magna dicantur? An hoc ipsum tibi fortasse desideras breviter aperiri, atque in sermonem colligi brevem, quonam modo sit colendus Deus?

CAPUT III. — *Deum coli fide, spe et charitate. Hic si respondero, fide, spe, charitate colendum Deum; profecto dicturus es, brevius hoc dictum esse quam velles: ac deinde petiturus ea tibi breviter explicari, quæ ad singula tria ista pertineant; quid credendum scilicet, quid sperandum, quid amandum sit. Quod cum fecero, ibi erunt omnia illa quæ in epistola tua quaerendo² posuisti: cujus exemplum si est penes te, facile est ut ea revolvās et relegas³; si autem non est, commemorante me recolas.*

CAPUT IV. — *Quæstiones Laurentii. Responsiones Augustini. Vis enim tibi, ut scribis, librum a me fieri, quem Enchiridion (ut dicunt) habeas, et de tuis manibus non recedat: continens postulata, id est, quid sequendum maxime, quid propter diversas principaliter hæreses sit fugiendum; in quantum ratio pro religione contendat, vel quid in ratione, cum fides sit sola, non conveniat³; quid primum, quid ultimum teneatur, quæ totius definitionis summa sit; quod cer-*

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Enchiridion, seu librum de Fide, Spe et Charitate recognovimus ad veteres codices triginta sex; nimirum ad Romanos Vaticanæ bibliothecæ quatuor, ad Parisienses viginti duos, ad Ms. V. C. Antonii Faure, doctoris Theologi Facultatis Parisiensis, et ad alios infra recensitos col. 275, nota 5. Item ad lectiones variantes duorum Belgicorum a Lovaniensibus vulgatas: et demum ad editiones Am. Er. Lov. Dan. et Arn., id est Joannis Amerbachii, Desiderii Erasmi, Theologorum Lovaniensium, Lamberti Danæi et Antonii Arnaldi.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess. t. 1, memoratas. M.

¹ Hac sententia, quæ uncis continetur, carent veteres codices Mss.

(a) Scriptus anno 421, aut paulo post.

² Ita Lov. et Arn. At Am. Er. et Dan. ac plures Mss., quaerenda.

³ Am. Er. Dan. et tres Mss., ut eam revolvās et relegas.

³ Vetus codex Germanensis, in religione cum fides sit